

Wojna z Rosją o Ukrainę

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Ludwik Bazyłow, *Historia Rosji*, t. 1, Warszawa 1985, s. 261–262.
- Źródło: Tomasz Bohun, *Potop rosyjski. Wojna polsko-rosyjska 1654–1667*, „Mówią Wieki” 11/2017.
- Źródło: *Wielka Historia Świata*, t. 7, *Świat w XVII wieku*, pod red. A. Podraży, Warszawa 2005, s. 456.
- Źródło: Oleg A. Kurbatow, *Połonka 1660 – spojrzenie z Moskwy*, „Mówią Wieki” 10/2000.

- Źródło: Józef Andrzej Gierowski, *Wielka historia Polski*, t. 5, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności (1648–1763)*, Kraków 2001, s. 86–87.

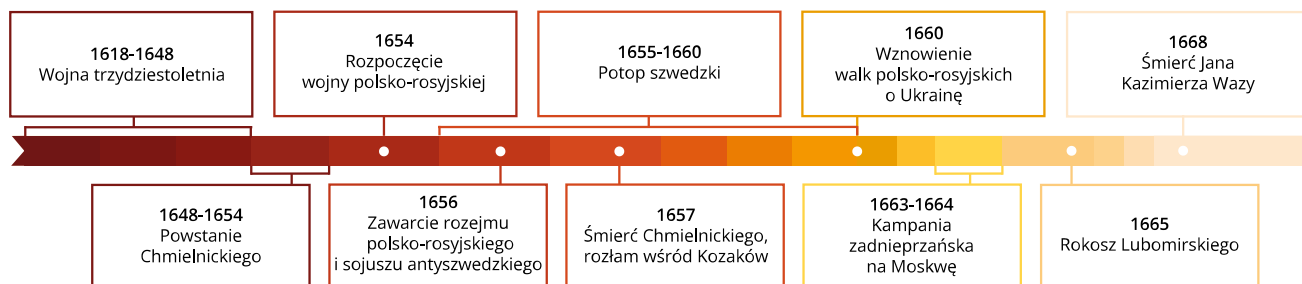
Wojna z Rosją o Ukrainę

Janusz Suchodolski, *Stefan Czarniecki w czasie wojny polsko-rosyjskiej*.

Źródło: przed 1875, Wikimedia Commons, domena publiczna.

W pierwszej połowie XVII w. Rzeczpospolita odnosiła sukcesy w konfliktach z Moskwą, przyłączyła do państwa polskiego ziemie smoleńską, siewierską i czernihowską. To był duży cios dla Moskwy, która dążyła do odzyskania tych terenów, jednak wyszła z czasu Wielkiej Smuty bardzo osłabiona. W dodatku próby odbicia Smoleńska przeprowadzone w czasie bezkrólewia po Zygmuncie II zakończyły się niepowodzeniem dla strony rosyjskiej.

W połowie XVII w. nadeszła korzystna dla Moskwy okazja: w Rzeczypospolitej wybuchło powstanie Chmielnickiego, z którym strona polska sobie nie radziła. A złożona przez Chmielnickiego propozycja, by car objął protekcję wojsko zaporoskie oraz Ukrainę, dała Moskwie szansę, aby wspólnie z Kozakami pokonać trudnego przeciwnika i odzyskać utracone ziemie.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Omówisz stanowiska dwóch ugrupowań kozackich dotyczących związków politycznych Kozaczyzny.
- Opisziesz przebieg walk polsko-rosyjskich o Ukrainę oraz wynikające z tego zmiany terytorialne.
- Przeanalizujesz wpływ wojny domowej na ostateczny wynik zmagających militarnych z Rosją.

Przeczytaj

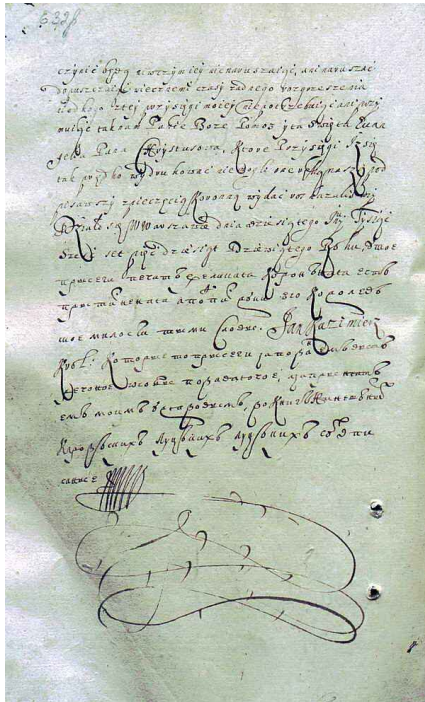
Wybuch wojny z Rosją o Ukrainę

Wybuch powstania Chmielnickiego w 1648 r. zapoczątkował wieloletni konflikt między Kozaczną a Rzeczpospolitą. W 1653 r. Kozacy nie mogąc już liczyć na wsparcie Tatarów, zaczęli szukać innych sojuszy. Oczekiwali, że jeśli oddają się pod protekcję Rosji, zachowają autonomię i skutecznie przeciwstawiają się Koronie. 18 stycznia 1654 r., w Perejaśławiu Bohdan Chmielnicki zawarł umowę (tzw. ugodę perejaśławską) z Wasylem Buturlinem, pełnomocnikiem cara Rosji Aleksego I. Na mocy porozumienia Ukraina Naddnieprzańska znalazła się pod zwierzchnictwem Moskwy. W praktyce oznaczało to rozpoczęcie wojny polsko-rosyjskiej, Rzeczpospolita nie mogła bowiem zgodzić się na to, aby car objął swoją protekcją Kozacznę. Warto też pamiętać, że car, a zwłaszcza jego nauczyciel i doradca, wielki [patriarcha](#) moskiewski Nikon, mieli plan wyzwolenia prawosławnych ludów bałkańskich spod panowania tureckiego, a do tego droga prowadziła właśnie przez Ukrainę. Przyłączenie Ukrainy miało pozwolić z jednej strony na wzmocnienie sił moskiewskich w konfrontacji z [sultanatem](#), a z drugiej – ułatwić im przemarsz.

Dwa pierwsze lata wojny Rzeczypospolitej z Rosją o Ukrainę to pasmo sukcesów tej drugiej. Moskwa szybko odzyskała Smoleńsk będący bramą do Wielkiego Księstwa Litewskiego. W pierwszym roku kampanii (1654 r.) zajęła sporą część Wielkiego Księstwa, resztę opanowała w kolejnym roku, jej wojska wkroczyły do Wilna. W 1655 r. w ręce kozacko-moskiewskie dostała się praktycznie całość ziem Ukrainy aż po Lwów, bo tam doszły wojska Chmielnickiego w jesiennej kampanii. Wydawało się więc, że ziemie te są już stracone dla państwa polsko-litewskiego.

Wspólnie przeciwko Szwecji

Tak się jednak nie stało. Strona rosyjska była bowiem zaniepokojona sukcesami odnoszonymi przez Szwedów na terenie Rzeczypospolitej, kiedy to w trakcie tzw. [potopu szwedzkiego](#) wojska Karola X Gustawa praktycznie bez walki zajęły sporą część państwa polskiego. Dla Rosji politycznie i militarnie korzystniej było mieć przeciwko sobie słabszą Rzeczpospolitą niż tak wielką potęgę europejską, jaką była wówczas Szwecja. Dlatego też car zdecydował się przerwać działania zbrojne, a w 1656 r. zawarto w Niemieży rozejm polsko-rosyjski i sojusz antyszwedzki. Jednym z warunków rozejmu był wybór na najbliższym sejmie cara Aleksieja Michajłowicza na następcę króla Jana Kazimierza jeszcze za życia polskiego władcy. Tego warunku strona polska nie spełniła, bo zależało jej przede wszystkim na przerwaniu działań zbrojnych i rzuceniu wojsk rosyjskich przeciwko Szwedom.

Dokument przysięgi Jana Kazimierza na tekst unii hadziackiej.

Oceń, czy postanowienia unii były korzystne dla Kozaków.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jednocześnie po śmierci Chmielnickiego w 1657 r. nastąpił rozłam wśród Kozaków. Część z nich – pod przewodnictwem bliskiego współpracownika i następcy Chmielnickiego, Iwana Wyhowskiego – dostrzegła niebezpieczeństwo ze strony Rosji i zmierzała do kompromisu z państwem polsko-litewskim. W 1658 r. zawarto ugodę w Hadiaczu, w której postanowiono, że Ukraina wejdzie w skład Rzeczypospolitej jako jej trzecia część składowa, Kozacy zostaną przyjęci do stanu szlacheckiego, a biskupi prawosławni zasiądą w senacie. Część kozactwa opowiedziała się jednak za Moskwą i w 1660 r. ponownie wybuchły zacięte walki polsko-rosyjskie o Ukrainę. Siły Rzeczypospolitej odniosły sukcesy pod Połonką i Cudnowem, odzyskały inicjatywę, lecz wyczerpane państwo nie było w stanie prowadzić kolejnej długiej wojny. Wielka

wyprawa Jana Kazimierza oraz Stefana Czarnieckiego na Moskwę (tzw. kampania zadnieprzańska w latach 1663–1664), która miała położyć jej kres i przynieść stronie polskiej tak wyczekiwane zwycięstwo, zakończyła się porażką. Rosja stosowała bowiem [taktykę spalonej ziemi](#) i umiejętnie broniła się w fortecach.

Mapa przedstawiająca Rzeczpospolitą podczas powstania Chmielnickiego i wojen o Ukrainę.

Wskaż kierunki działań wojsk rosyjskich oraz polskich.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wyprawa moskiewska nie przyniosła rozstrzygnięcia, sytuację komplikowały dodatkowo bunt nieopłacanego wojska oraz rozgrywki wewnętrzne w samej Rzeczypospolitej.

Rokosz Lubomirskiego i rozejm andruszowski

Bezdzienny Jan Kazimierz pod wpływem królowej promował jako swego następcę na tronie kandydata francuskiego. Plany przeprowadzenia elekcji *vivente rege* (łac., za życia króla), czyli wyboru następcy jeszcze za życia poprzednika, spotkały się ze sprzeciwem szlachty, widzącej w tym zamach

Portret Jerzego Sebastiana Lubomirskiego, przywódcy rokoszu wobec Jana Kazimierza. Stronnictwo królewskie oskarżało Lubomirskiego o podżeganie do buntu i związki z obcymi państwami, w 1664 r. sąd sejmowy skazał go na banicję. Rok później wybuchła regularna wojna domowa. Ostatecznie wojska rokoszan pokonały siły królewskie pod Częstochową i Mątwami, a rokosz zakończył się ugodą: Lubomirski ukorzył się przed królem, natomiast Jan Kazimierz odstąpił od planów elekcji *vivente rege*.

Wyjaśnij, dlaczego szlachta protestowała przeciwko planom króla.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Grzymułtowski, dyplomaty reprezentującego wtedy Rzeczpospolitą, pokój ten zwany jest również pokojem Grzymułtowskiego.

na fundament ustroju – wolną elekcję. Na czele opozycji stanął hetman koronny Jerzy Sebastian Lubomirski. W latach 1665–1666 kraj pogrążył się w krwawej wojnie domowej, zakończonej klęską wojsk królewskich, a następnie ugodą z [rokoszanami](#).

Rokosz Lubomirskiego i narastające zagrożenie ze strony Turcji sprawiły, że w tych warunkach dalsza walka Rzeczypospolitej z Rosją była niemożliwa. W 1667 r. zawarto więc 13-letni rozejm w Andruszowie, który dla państwa polsko-litewskiego oznaczał utratę ziem smoleńskiej, czernihowskiej i siewierskiej oraz Zaporozża i Ukrainy Lewobrzeżnej (leżącej po wschodniej stronie Dniepru) wraz z Kijowem, formalnie oddanym Rosji tylko na dwa lata. Po tym okresie Kijów miał powrócić do Rzeczypospolitej, ale jak się okazało, tereny oddane na czas rozejmu weszły później na stałe w skład państwa rosyjskiego. W 1668 r. zniechęcony do sprawowania władzy i owdowiały Jan Kazimierz [abdykował](#). Przewaga Moskwy przypieczętowana została podpisaniem w 1686 r. pokoju wieczystego, potwierdzającego warunki rozejmu andruszowskiego. Od nazwiska Krzysztofa

Słownik

patriarcha

(z gr. *patriarches* – praojciec, głowa rodu, od *patria* – rodowód, rodzina, ojczyzna, *pater* – ojciec + *archon* – władający) w Kościołach wschodnich najwyższy duchowny dostojnik

sułtanat

(z arab. *saltana* – władza) władza należna sułtanowi (w państwach muzułmańskich), a także ogólnie państwo rządzone przez sułtana

potop szwedzki

potoczne określenie najazdu Szwedów na Rzeczpospolitą w latach 1655–1660

taktyka spalonej ziemi

sposób prowadzenia działań wojennych polegający na niszczeniu wszystkiego, co może być przydatne stronie przeciwnej

abdykacja

(z łac. *abdicatio* – złożenie urzędu) dobrowolne zrzeczenie się władzy przez monarchę

rokosz

(z węg. *Rákos* – nazwa pola, miejsce zebrań sejmu) zbrojne wystąpienie szlachty przeciw królowi pod hasłem obrony zagrożonych swobód

Słowa kluczowe

Polska, Ukraina, Kozacy, pokój Grzymułtowskiego, Rzeczpospolita Obojga Narodów, polityka wewnętrzna Rzeczypospolitej Obojga Narodów, polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Bibliografia

L. Bazyłow, *Historia Rosji*, t. 1, Warszawa 1985.

T. Bohun, *Potop rosyjski. Wojna polsko-rosyjska 1654–1667*, „Mówią Wieki” 11/2017.

Wielka historia świata, t. 7, *Świat w XVII wieku*, pod red. A. Podraży, Warszawa 2005.

O.A. Kurbatow, *Połonka 1660 – spojrzenie z Moskwy*, „Mówią Wieki” 10/2000.

J.A. Gierowski, *Wielka historia Polski*, t. 5, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności, (1648–1763)*, Kraków 2001.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją multimedialną, a następnie wykonaj polecenia.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Polecenie 2

Wyjaśnij przyczyny powstrzymania ofensywy moskiewskiej w 1655 r.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Przedstaw stanowiska dwóch ugrupowań kozackich dotyczących związków politycznych Kozaczyzny.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem z udziałem historyka dra Piotra Krolla, a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1D1sd5uv>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Wojna z Rosją o Ukrainę*.

Polecenie 2

Opisz konsekwencje wojny polsko-rosyjskiej o Ukrainę.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, w jaki sposób kwestie religijne wpływały na stosunki Rzeczypospolitej z Kozakami oraz Rosją w połowie XVI w. i później.

Twoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Ułóż podane wydarzenia w kolejności chronologicznej

unia w Hadziaczu

początek potopu szwedzkiego

ugoda perejaśławska

zawarcie pokoju oliwskiego ze Szwecją

ugoda zborowska z Kozakami

rozejm w Andruszowie z Rosją

pokój w Polanowie z Rosją

Rozstrzygnij, czy obraz zamieszczony jako źródło A przedstawia bitwę, której przebieg został przedstawiony na mapie załączonej jako źródło B. Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do treści obu źródeł.

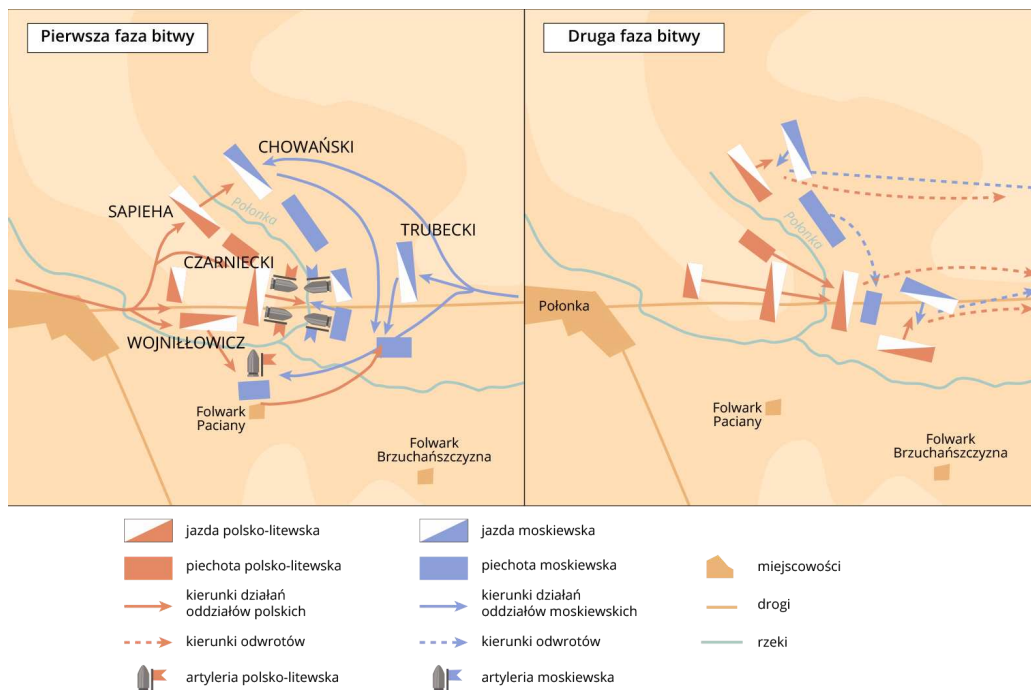
Źródło A

Bitwa pod Orszą.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Źródło B

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o. na podstawie: Marek Gędek, *Wojny polsko-moskiewskie od XV do XVIII wieku*, Warszawa 2015, s. 219, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Wojna z Rosją o Ukrainę

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w. Uczeń:

- 1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;
- 2) opisuje sytuację wewnętrzną i położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1669–1696;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII wieku. Uczeń:

- 1) omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- przedstawia związek między powstaniem Chmielnickiego a wybuchem wojny polsko-rosyjskiej o Ukrainę;
- opisuje przebieg walk polsko-rosyjskich o Ukrainę i zmiany terytorialne po rozejmie andruszowskim i pokoju Grzymułtowskiego;

- wyjaśnia, czym był rokosz Zebrzydowskiego i w jaki sposób wydarzenia wewnętrzne wpłynęły na wynik walk z Rosją.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Wojna z Rosją o Ukrainę”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i multimedium w sekcji „Prezentacja multimedialna” tak, aby podczas lekcji mogli w niej aktywnie uczestniczyć i wykonywać polecenia.
2. Chętni lub wybrani uczniowie przygotowują prezentację na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj” oraz tekstów w multimedium.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy zawartość sekcji „Wprowadzenie” oraz przedstawia temat i cele zajęć.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby zgłaszali

swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu (które będą obowiązującymi ich kryteriami sukcesu). Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia informacje.

3. Prowadzący zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej? Uczniowie powinni wspomnieć o problemie kozackim oraz powstaniu Chmielnickiego.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko o niej dyskutują, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i je uzupełniać, udziela też uczniom informacji zwrotnej.
2. W nawiązaniu do prezentacji multimedialnej, z którą uczniowie mieli się zapoznać przed zajęciami, nauczyciel poleca, aby uczniowie w parach wykonali dołączone do niej polecenia – najpierw wyjaśnili przyczyny powstrzymania ofensywy moskiewskiej w 1655 r., a następnie przedstawili stanowiska dwóch ugrupowań kozackich dotyczących związków politycznych Kozaczyzny. Po ustalonym czasie wybrane lub wskazane pary uczniów przedstawiają swoje propozycje, pozostali uczniowie i nauczyciel się do nich odnoszą, uzupełniają je w razie potrzeby.
3. Praca z drugim multimedium („Film + Sprawdź się”). Nauczyciel odtwarza nagranie będące podsumowaniem wojny Rzeczypospolitej z Rosją o Ukrainę. Tym razem uczniowie pracując w grupach czteroosobowych, przygotowują odpowiedź na polecenie 2: „Opisz konsekwencje wojny polsko-rosyjskiej o Ukrainę”. Po wyznaczonym czasie wybrane grupy odczytują swoje odpowiedzi, inni uczniowie je uzupełniają. Nauczyciel pilnuje porządku pracy i poprawności odpowiedzi.
4. Nauczyciel zadaje uczniom pytania: W jaki sposób kwestie religijne wpływały na stosunki Rzeczypospolitej z Kozakami oraz Rosją w połowie XVI w.? Dlaczego stało się to pretekstem do późniejszej ingerencji Moskwy w politykę wewnętrzną Rzeczypospolitej? Uczniowie przedstawiają argumenty, wybrana osoba podsumowuje dyskusję.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście ich realizacji następuje omówienie ewentualnych problemów z wykonaniem poleceń dołączonych do prezentacji multimedialnej oraz filmu. Prowadzący prosi uczniów, aby sprawdzili, czy są w stanie odpowiedzieć na pytania zadane na początku zajęć.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, może ocenić pracę uczniów podczas lekcji.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

L. Bazyłow, *Historia Rosji*, t. 1, Warszawa 1985.

T. Bohun, *Potop rosyjski. Wojna polsko-rosyjska 1654–1667*, „Mówią Wieki” 11/2017.

Wielka Historia Świata, t. 7, *Świat w XVII wieku*, pod red. A. Podrazy, Warszawa 2005.

O.A. Kurbatow, *Połonka 1660 – spojrzenie z Moskwy*, „Mówią Wieki” 10/2000.

J.A. Gierowski, *Wielka historia Polski*, t. 5, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności, (1648–1763)*, Kraków 2001.

Wskazówki metodyczne:

Prezentacja multimedialna i film mogą być dodatkowym źródłem informacji do lekcji o powstaniu Chmielnickiego, a także uzupełnieniem lekcji o potopie szwedzkim.